

MAKEDONSKO SONCE

M

меѓа интервју

д-р ВЕСНА СТОЈАНОВА, економист

РЕАЛНОСТА ЗАСТРАШУВ

Д-р Весна Стојанова, научен советник и редовен професор на Економскиот институт – Скопје е несекојдневна жена. Пленува со својата сигурност, знаење и елоквенција. Леснотијата со која ви зборува и за најзамрсените економски, табуизирани проблеми, најприродно го водат соговорникот до констатацијата дека станува збор за исклучително храбра жена, научник што не се плаши од работа, од животот и од вистината. По дипломирањето на Економскиот факултет во Скопје (1976) првите две години работно искуство ќе збира во увозно-извозната текстилна сфера. Следните осум години ќе му ги посвети на Универзитетот "Св. Кирил и Методиј" како помлад и постар асистент. Следната работна дестинација е Економскиот институт – Скопје каде е вработена цели 18 години. Се разбира, во меѓувреме ќе магистрира (1982 г.) на Економскиот факултет во Скопје, а докторатот ќе го одбрани на хрватското Свеучилиште во Загреб во 1987 година. Резултатот од нејзиното работење се 120-те научно-истражувачки проекти, објавени над 200 трудови, седум стручни книги преведени од англиски јазик и др. Нејзина специјалност се: менаџментот, организацијата, микро-економијата и маркетингот, дисциплини без кои е невозможно функционирањето и напредокот на едно современо стопанство. Во последните неколку години таа е еден од нашите најрепрезентативни експерти при изработката на дваесетина проекти од сферата на нејзините специјалности. Таа е сенатор во новиот состав на Универзитетскиот сенат. Ангажирана е и амбицирана околу основањето на "Европската бизнис асоцијација".

Сепак, во ова интервју акцентот ќе биде ставен на кризата во Р. Македонија.

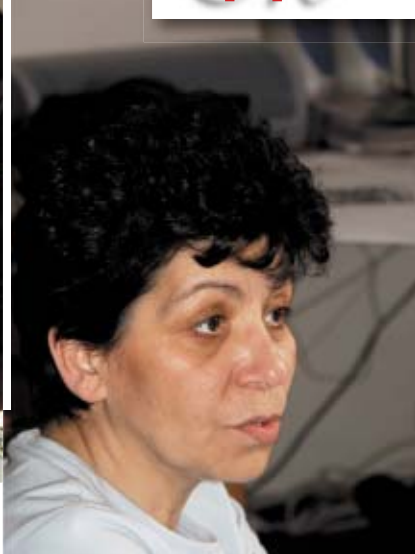
Е МНОГУ АЧКА

■ Разговорот го водеше: **Снежана КЛИНЧАРОВА**

Госпоѓо Стојанова, она што безмалку сите граѓани во Македонија го чувствуваат, се потврдува и со истражувањата и анализите што ги имате направено. Дали навистина сме зафатени со криза од секаков вид?

СТОЈАНОВА: Сме зафатени и тоа го чувствуваме сите во секојдневниот живот. Од морално однесување, од недостиг на вредности, од ерозија на образовниот систем што го имаме, од секојдневното осиромашување на квалитетот на животот што го имаме. Но, сепак, сето тоа се само крајни последици од изворните причини за ваквата состојба.

Во Вашата студија "Економски аспекти на причините на кризата во Р. Македонија", интердисциплинарно ги истражувате причините кои доведоа до економска криза. Како се одвиваа тие процеси и зошто ни се случи оваа грда економска (и секаква друга) стварност?

СТОЈАНОВА: Ние транзицијата ја почнавме со намера да излеземе од економската криза која беше присутна 10-тина години пред крајот на поранешна Југославија. Се тргна во транзиција, сфатена како градење на пазарно ориентирано стопанство за да го надминеме хендикепот на "социјалистичката" планска економија. Но, концептот кој го применивме во старт беше погрешен, затоа што се мислеше дека со приватизацијата ние едноставно ќе скокнеме во пазарно стопанство и ќе ги надминеме сите проблеми. Односно приватизацијата се гледаше како панацеа за сите наши проблеми. Проблемите беа на друга страна. Ова можам да го кажам дотолку повеќе што во 1990 година заврши истражувањето на економската ефикасност на македонското стопанство спроведено на Економскиот институт. Кога го скениравме целото стопанство, основен заклучок беше дека е потребно негово динамизирање, преку поголемо учество и влијание на пазарот. Нашиот предлог беше со квалитативни подобрувања, со внимателно дозирани интервенции за постапно зголемување на влијанието на домашниот и меѓународниот пазар, напоредно со постепено ослободување од фактичката 30 отсто превработеност да се постигне динамизирање на стопанството и надминување на кризата којашто ја имавме. Исто така, тогаш заклучивме дека т.н. големи загубари имаа погони, сектори, одделенија во кои можеа да работат профитабилно. Главен проблем беше социјалистичката идеологија за редистрибуција на доходот, на штета на успешните, што de facto сите ги правеше неуспешни. Врз база на тоа истражување дојдовме до идеја дека на приватизацијата треба да се пристапи со умерено темпо и во тој процес да се допушти и влијанието на пазарот. Имено, основната концепција беше дека виталните делови од т.н. загубари треба да се растоварат од непотребните давачки, па откако тие делови ќе заживеат, да се приватизираат и процесот суцесивно да продолжи сè до целосно приватизирање (практика која е денес присутна во приватизираниите загубари, кога државата им дава посебни бенефиции на странските инвеститори, растоварувајќи ги од претходните загуби, ослободувајќи ги од прекубројните вработени, давајќи им ги разните енергенти од пониска цена, или дозволувајќи им целосно монополска положба на пазарот). Ваквиот модел ние им го предложивме на тогашните структури на власта, тогаш премиер беше господин Кљусев, претседател господин Киро Глигоров, министер за приватизација господин Јане Миљоски. Но, господинот Миљоски беше воодушевен со концепцијата на Џефри Сакс за приватизација "во еден скок преку амбисот". Заборавајќи дека, ако не го прескокнеш, можеш и да пропаднеш во него и мислам дека тоа ни се случи. Основните причини за постојната состојба ги гледам во моделот на приватизација што се избра, затоа што дојде до масовно и неретко вештачко обезвредну-

вање на капиталот и замирање на производството. Според мое мислење, требаше да се направи многу покомплексна програма и стратегија за транзиција: а) да се избере образецот на пазарна економија кон која ќе се транзитира; б) да се направи долгорочна програма за постепено приватизирање на капацитетите; в) да се обезбеди алтернативно вработување на "прекубројните" (на пр. преку развој на секторот на услуги, на мали бизниси, во земјоделството за здрава храна итн.). Не смееше да се заборави дека уште во поранешна Југославија имавме необработени површини, неискористени потенцијали во земјоделието, недоволно искористени капацитети од секаков тип, неразвиен терцијарен сектор на услуги итн. - подрачја каде што можеа да се апсорбираат тие луѓе. Барем да им се понуди избор.

Овој крајно дубиозен модел на брза и масовна приватизација, како што Вие го нарекувате, дали е клучната причина за целиот хаос?

СТОЈАНОВА: Клучната причина за сè ова што ни се случува го гледам во човечкиот фактор. И тоа првенствено во човечкиот фактор кој е на функција да донесува одлуки кои не тангираат сите. Во тој контекст би го цитирала покојниот професор Хорват кога однесувањето на политичките структури го карактеризираше како "ароганција на неписмените". Впрочем, од нашето досегашно искуство, очигледно е дека успеваме да стигнеме дотаму до каде што успеваме да согледаме (предвидиме) од аспект на перспективата, т.н. жаба и птичја перспектива. Она што сакам да го кажам е дека мислам оти луѓето што не водеа и не водат го немаат потребниот капацитет за да не изведат на овој пат на транзиција. И крајно време е да престанеме да се залажуваме. Ми се смачи од избори, предизборни кампањи и празни ветувања. А, што се случува откако ќе бидат избрани, во целиот досегашен период? Секогаш истото, ниту трага од поубавата иднина по која тргнавме и во транзиција и редовно на избори.

Согледуваме дека човечките ресурси беа и се ограничени во смисла дека сите бевме излезени од еден систем, образовани по еден образовен модел несоодветен за новите потреби за изградбата на новото демократско општество, а од друга страна ни се случи крајна партизација на државата. Има ли сепак квалитетни кадри што можат да ја извлечат земјата?

СТОЈАНОВА: Просто е неверојатно до каде оди таа партизација. Јас, верувајте, не можам да се соземам од тоа што можевме да го видиме, дека политизацијата допира дури и до најниското работно место и до последниот човек насекаде. Ваквата практика доведе до состојба да се запостават стручноста и професионализмот. Практично имаме симбиоза на некои вредности и критериуми од бившиот систем, комбинирани со некои новосоздадени матрици на бескрупулозно однесување. Односно она што во периодот на "социјализмот" не смееше да се мери (квалитетот и успешноста на политички поставените раководни структури на кое било ниво) и понатаму не се мери и не се оценува. Никаде во нашиот новозиграден систем на државата нема податоци за да можете нешто да измерите или оцените. Само за илустрација, ниту една проекција за растот на БДП во макро-

економската политика, од осамостојувањето до денес не се остварила (проекциите беа од 4 - 5 па дури и до 7 проценти раст, а просечно годишно се остваруваа 1,3 проценти што е недоволно и само за проста репродукција). Или, земете ги индексите на индустриското производство кое сè уште не го достигна нивото од 1989 - т.е. од предтранзициониот период.

Објаснувањата на транзиционите владејачи дека сега ќе ја правиме државата, а потоа ќе ги решаваме економските проблеми, беше ли всушност параван за да се изврши прераспределба на општествениот капитал во партиските и приватни џебови, односно за создавање "нова класа", "нов поредок". Уште колку долго може да издржи македонското стопанство?

СТОЈАНОВА: Не може да издржи. Далеку од тоа дека може. Јас се чудам како и досега издржавме. Иако веќе имавме некаква ерупција на таквата состојба којашто покојниот проф. Неца Јованов, социолог од Нови Сад, на времето говореше дека кога ќе се пробие дното на социјална издржливост, тогаш можни се непредвидливи ерупции на незадоволство кои можат да се канализираат и во насока на воени разврски. Нешто од таа катаклизма ни се случи во 2001 година. Инаку, ова што велите - дали баш така требаше, мислам дека воопшто не мораше, и уште помалку требаше така да се случи.

Не можеш да се бориш за меѓународно признавање на земјата, за нејзината самостојност, а далеку од очите на јавноста која е фокусирана на тие проблеми да ни се прави распределба, да не речам кражба?

СТОЈАНОВА: Се сомневам дека моделот што беше избран, беше погоден за креирање на разни облици на сопственост, со доминација на приватната, како основен предуслов за развој на пазарното однесување. Затоа што нонсенс е во името на пазарната економија да не го познавате дејството на еден од нејзините основни закони, кога едно добро премногу го има цената му паѓа, доколку е скудно, цената му расте. И сега кога оеднаш ќе го понудите целиот т.н. општествен имот на продажба (приватизација), несомнено е дека ќе го обезвредните и поевтините до апсурд. Од друга страна, многу симптоматично е што преку ноќ почнаа да пропаѓаат и успешни компании. Иронијата да биде поголема, штом се приватизираат, пак се успешни. Тоа е невозможно, освен доколку се има во вид позадината на целата "ујдурма". Односно, дека така обезвреднети може да се приватизираат по симболични цени во однос на реалната пазарна вредност. Меѓутоа, сепак, главниот наш проблем е што ние сè уште живееме на сметка, она богатство што го создадовме во бившиот систем (капацитети, работна сила, природни ресурси). Ниту има нови инвестиции, ниту има нови капацитети и ниту раст на БДП, туку тапкаме и то-неме во место. Мислам дека никому во државава не му беше јасно како да го оствариме прокламираното, благодарение на нашето незнаење и неискуство за логиката на функционирање на пазарно ориентирана економија. Што се

однесува до нас, можеме да претпоставиме дека тоа е една реминисценција на логиката на однесување од претходниот период, меѓутоа тука беа и странските експерти што требаше да ни помогнат со искуство, со добра практика и што и до ден денес ни помагаат. Меѓутоа, тие честопати не се доволно информирани за состојбата во земјата. Второ, обично имаат некој модел од нивната економија што се обиделе да го адаптираат во Украина, Романија, Полска итн., а потоа и овде и моделот за нас се креира врз база на *copy - paste*, без вистински да се соживеат со ситуацијата, да видат до кое ниво сме ние и од таму да се продолжи со надградбата. Така што честопати, за странските експерти е битен бројот на активности и формалното исполнување на програмите за работа. Од друга страна и домашните експерти често паѓа не се на потребното ниво за да се "носат" со тие странски експерти, така што практично функционираме на две рамништа. Ова е уште подрастично изразено во релациите домашни политички структури - странски експерти. Консеквентно, странските консултанти - експерти си зборуваат и пишуваат едно, ние си разбираме и прифаќаме до крај што ни одговара. Затоа мислам дека е неопходно, доколку користиме странска помош од кој било меѓународен извор, пред да се почне со каква било програма треба заедно со странските експерти да седнат домашните, во присуство и на политички претставници, точно да се издиференцира што ни нудат, што нам ни треба, до каде сме, што може од тоа да се имплементира.

Значи, сега по овие 14 години се имаше ли цел да се направи држава на благосостојба, се имаше ли цел да се направи реална објективна правична прераспределба на капиталот, или пак сè повеќе Ваши колеги па и Вие велите дека ние по 14 години сме на нивото на првобитна акумулација на капиталот. И што сега?

СТОЈАНОВА: Кога новите сопственици целосно ќе се етаблираат во системот, ќе сакаат да ги заштитат новостекнатите позиции и тогаш ќе почне навистина да се креира и гради амбиент за заштита на приватната сопственост, да функционираат институциите на системот во согласност со принципите на правна држава и слично. Сега, на пример, сè уште не можеме да речеме дека кај нас функционира пазарот. Сè уште станува збор за дискреционо право на *ad hoc* носење политички одлуки во разни домени од стопанисувањето, така што бизнисите не зависат од сопствениите конкурентски предности. Тоа пак креира крајна нестабилност на условите за стопанисување и дали ако дојде до промена на власта (иако за тоа е доволно да се смени и само ресорниот министер), па да дојде до драстични промени и на условите. Тоа пак има негативни реперкусии не само врз солвентноста и ефикасноста на секојдневното работење, туку и ја редуцира подготовноста на претприемачите да инвестираат, бидејќи не се сигурни дали и во иднина условите ќе бидат како во моментот на донесувањето на таква одлука.

Велите дека, сепак, клучот е во новите богаташи кои ќе сакаат да профункционира и правната држава и законите? Вие сте оптимист?

СТОЈАНОВА: Заради нив можеби поскоро ќе профункционира, инаку не се знае дали и кога. Меѓутоа, ноторна вистина е дека не можеме да си дозволиме веќе ваква политизација на државата на сите нивоа. Ако веќе се назначуваат министри по политичка линија, зашто претходно да не бидат проверени во однос на нивните знаења за проблематиката за која ќе бидат назначени, искуството во таа сфера, а не само политичките заслуги и кариера во партијата. Ако една Франција може да има политичка школа, зошто нашите политичари да не треба да бидат обучени. Треба да се воспостави практика, ниту една партија да не може да постави министер кој нема квалификации за тоа место.

Вие велите дека ако знаеме оти целта сепак ни беше да бидеме во перманентна криза, значи ако тоа им била целта, сепак надеж има. Една Ваша флоскула вели дека "може од штала да се направи дворец, но и од дворец штала", што ни се случуваше во изминативе 14 години. Од што зависи, од ресурсите?

СТОЈАНОВА: Мораат да имаат поттик за да се случи тоа, некој да биде мотивиран да биде претприемнички настроен, за да биде инвентивен. Во нашата истражувачка практика, од секојдневието на она што го гледаме и истражуваме на теренот, реалноста е многу застрашувачка. Мора да се создаде поволен и стабилен амбиент за стопанисување. Конечно ќе мора да профункционира пазарно ориентираното стопанство доколку сакаме да се оствари максимата од племна до палата (сега сме во обратната фаза). Исто така ќе мора да се елиминираат митото и корупцијата како модус вивенди на однесувањето на државната администрација. Еве, во студијата на ОЕЦД се вели дека истражуваните претпријатија се принудени да издвојуваат 0,8 отсто од профитот заради давање поткуп. Но, затоа има и многу други кои се жалат дека мора да платат и до 50 проценти од вредноста на зделката, па дури и во случаи кога се работи за остварување на некое елементарно право (како што беше на пример случајот со поткуп за да се денационализира некое земјиште). Или, на пример, како една од причините зошто не се користеа кредитните линии преку програмата на НЕПА, беше што речиси половина од износот на кредитот требало однапред да се плати на сите учесници во процесот на доделување на кредитите. Државното раководство треба конечно да седне и да се зафати со сеопфатна програма, како да се бориме со злото на корумпираноста, како да ја структурира државната администрација да биде реално во функција на поефикасно стопанство и поквалитетен живот. Еве пак се зборува за редукција на вработените во државната администрација. Јас не видов никаде по министерствата дека тие прават рационална и функционална анализа за потребите на државата и за кадровските потенцијали. Се чини дека повторно ќе донесат типично бирократска, непродуктивна одлука на отпуштања "по список" и според некоја искривена логика.

Еве сега се фалиме дека ќе одиме во Европа: Поднесовме апликација, претходно ја имавме потпишано Спогодбата за асоцијација и стабилизација, ќе ни стигне и прашалникот од 2 - 3 илјади прашања. Но, како навистина ние да се подготвиме и да излеземе од овој вртлог на кризата што Вие го нарекувате "феномен на талибанизација на целото општество", а во меѓународни релации "ново колониизирано подрачје". Вие сте најмногу зафатени со правењето на "Европска бизнис асоцијација". Како да се справиме со парадоксите и расчекорите во однос на желбите?

СТОЈАНОВА: Многу комплексно е прашањето, а уште покомплексни се намерите и камо среќа да беа само тие 2 - 3 илјади прашања што ќе ни ги пратат да ги одговориме. Тоа другото повеќе ме плаши. Зашто ние воопшто и само да помислиме на ЕУ, па макар и само да не примат во предворјето, ќе мора да постигнеме одредено за ЕУ прифатливо ниво на економска развиеност што го мерат преку остварениот БДП, а второ, да го вработиме речиси половината од работоспособното население што сега е невработено. Секако, не помалку ќе треба да се стори и во сите други сфери на функционирањето на државата. Конечно, можеби најпрво ќе треба да се дефини-

раат целите и како да ги оствариме. При тоа не мислам на оние стратегии од типот на "список на желби" и приоритети, туку оперативна стратегија. Мора да се направи план на искористување на расположивите ресурси. Факт е дека ние прилив на странски инвестиции за нови капацитети немаме. Во земјава сè уште не се направи оценка на ефектите од оној странски капитал што досега се инвестираше. Колку пари дојдоа, колку профит се оствари во земјава, која акумулација се направи, кои нови инвестиции се вложија за овие 15 години. Меѓутоа, не е доволно да се каже дека сакаме пазарна економија или сакаме во ЕУ. Треба да се направи остварлива програма на тоа што сакаме и што можеме, а потоа да се стави во приоритетни обврски на државното раководство. Под претпоставка дека тоа воедно ќе биде и долгорочна стратегија, така што да не може, кој како ќе дојде на функција повторно да започнува од почеток. Јас не можам да разберам како до сега не сфатија нашите политичари дека ефектите од таквото резонирање и однесување се исклучително негативни. Впрочем, за тоа сведочи и нашето секојдневие и до каде стасавме во "транзитирањето".

Можеме ли со ваков висок процент на невработеност да кинисаме на патот за Европа. Кој е долниот праг?

СТОЈАНОВА: Ни случајно. Нашата стапка на невработеност (според службената статистика) изнесува 36 проценти, додека во земјите - членки на ЕУ и стапката на невработеност од 10 - 12 отсто се смета за алармантно висока. Што пак имплицира дека ќе треба да ја снижаме за околу 25 отсто. Иако не е многу податно да се илустрираат состојбите со цифри, бидејќи просто е неверојатно колку во државава немаме речиси никакви бази на податоци. Така, на пример, нема податоци за бројот на претпријатијата според нивната величина, нема податоци за бројот на вработени по општини итн. т.е. повеќе нема отколку што има податоци и показатели споредливи со меѓународната статистика. Сепак, факт е дека имаме преголема невработеност, а факт е и дека имаме празни, напуштени капацитети (инсталираните капацитети во земјата се користат само од 10 - 30 отсто). Елементарната логика вели дека тие два фактора можат да се спојат и да се стават во функција.

Точна ли е бројката дека искористеноста на стопанските капацитети е 20 - 30 посто?

СТОЈАНОВА: Да, за жал. Па еве и оваа година е уште подолу падната, како што ни паѓа физичкиот обем на индустриското производство.

Точен ли е парадоксот, настрана кукањето од недостиг на финансиски средства особено за малите и средни претпријатија, дека имаме многу кредитни линии неискористено?

СТОЈАНОВА: Нестабилноста на условите на стопанисување, нефункционирањето на пазарот, недоволните услови на кредитирање и неразвиеноста на можните облици на финансирање на бизнисот, придонесуваат да не се користат целосно расположивите кредитни линии.

Да се вратиме на "Европската бизнис асоцијација". Ако големите стопански субјекти се бројат на прсти, колкава е бројката на малите и средни претпријатија?

СТОЈАНОВА: Околу 96 илјади деловни субјекти се евидентирани според податоците на Заводот за статистика на РМ, во Управата за јавни приходи пак, завршни сметки поднесуваат околу 33 илјади субјекти (што имплицира дека преостанатите не работат).

Но, факт е дека од вкупно регистрираните третината функционираат?

СТОЈАНОВА: Толку функционираат, а преостанатите се фиктивно регистрирани за "полесно снаоѓање" низ лавиринтите на нашиот систем.

Вие деновите ја прошетавте цела Македонија со ниет да остварите средби и контакти за формирање "Европската бизнис асоцијација". Што видовте на теренот, со што се соочивте и можно ли е од макроекономската слика и од случувањата во микроекономијата внатре во претпријатијата да формираме прво саглам македонска асоцијација, а потоа европска? Колку сте вие оптимист, бидејќи тоа мораме да го направиме?

СТОЈАНОВА: Колку сме толку сме, што се однесува до европската бизнис асоцијација, така што од онаа третина веќе до сега е сигурно дека ќе има доволно заинтересирани што ќе станат членови на оваа европска бизнис асоцијација. Имено, реална потреба на бизнисот во земјата е да има еден репрезент, кој би бил солиден партнер за преговори, за разговори, за поврзување со партнери од ЕУ итн. што во името на стопанствениците ќе ги претставува пред нашата Влада и пред претставниците од ЕУ во земјава. Несомнено е дека е потребна таква бизнис асоцијација каде ќе се сондираат проблемите и потребите на бизнисите и од каде што ќе можат унисоно да настапат пред соодветните државни структури во земјата и пошироко, за да може да се создаде таа поблагопријатна клима за стопанисување. Се планира оваа европска бизнис асоцијација да се регистрира и да почне да функционира до почетокот на октомври 2004.

Д-р Стојанова, Вие велите дека грото наши фирми ги презедоа комунистичките директори. Во нив работниците си беа со образование што им даде многу информации, многу знаење, а малку креација и можност да мислат, да размислуваат како да се снајдат во вакви ситуации. Што се случува или што ќе се случува кога и оние малку креативни кадри со поинаква свест ни бегаат надвор? Од друга страна демографските податоци покажуваат дека работоспособното население од година во година ни се намалува. Решение?

СТОЈАНОВА: Патувајќи низ Македонија за потребите на разни истражувања веднаш паѓаат в очи "островцата на новиот дух и на новото време", каде ќе видите не само млади и претприемнички расположени луѓе, туку и постари кои успеале да се вклопат во духот на новото време. Го "уловиле" моделот на дејствување во пазарно стопанство или логиката на функционирање на капитализмот. Но, за жал, поголемиот дел од луѓето сè уште се како затечени, сè уште се со некоја бивша свест, со некои бивши навики на однесување и резонирање. За да може да се направи поголем пролив на претприемничката иницијатива (покрај условите на стопанисување за кои говоревме претходно), ќе мора коренито да се менува и постојниот образовен систем. Тој беше скроен и осмислен со наставни програми и содржини за едно друго време кога требаше да обезбеди бесконечна репродукција на тогашниот систем, па иманентен "квалитет" му беше стерилното меморирање на факти и долгорочен акутен недостиг од креативно учење. Крајно време е образов-

ниот систем навистина целосно да се реформира и динамизира на сите нивоа (во однос на содржини, програми, наставна методологија), и да почнат да се оспособуваат кадри, покрај кои ќе биде невозможно и понатаму да се практикува идеологијата дека секој е способен за сè. Насоките каде ќе одиме и до каде ќе стасаме во најголем дел зависат од стручноста, професионалноста и образовното ниво на кое ќе се наоѓа нашето работоспособно население. Ова го говорам, бидејќи повторно сме сведоци дека веќе 14 години правиме реформи во образовниот систем, но ефектите сè уште не се во некоја насока на квалитативно подобрување. Така, на пример, претприемачите што започнале бизнис и што успешно работат, се жалат дека на пазарот на работна сила не можат да најдат соодветно обучени менаџерски кадри, па затоа се принудени самите да работат сè. Исто така, велат дека им треба, вработените со факултетска диплома да ги обучуваат уште 3 до 5 години за да ги дообучат и да ги оспособат. Што пак несомнено говори во прилог на потребата од иновирање и на високото образование.

Да ја повториме уште еднаш констатацијата дека сме во сериозни кризи на сите нивоа, во сите сфери на општественото живеење. Ако нашите раководни структури сега речат: беше како што беше, сега сериозно ќе правиме државна благосостојба. Колку тоа ќе ни го олесни и забрза патот кон Европа или и тогаш ќе ни требаат поприличен број години?

СТОЈАНОВА: Нема скокови, посебно во цивилизациското, културно ниво. Ние исто така многу треба да направиме на ниво на подигање на свеста на јавноста што да очекува, што да бара од нашите политичари, за да не мо-

же така комотно да се однесуваат. Нашите политички структури мора дефинитивно да раскрстат со тоа нивно дискреционо право на "сеомкни господари што делат, што палат и гасат". Мора да стане конечно транспарентно управувањето со државата на сите нивоа за сите аспекти. Мора да се зафатиме со коренити реформи. Не само про форма. Мора да воведеме систем на перманентно образование кое пак ќе е услов за напредок во кариерата на тие луѓе. Конечно ќе мора да се утврдат и работни норми, мерила на квалитет и на ефикасност на нивното работење. Исто така, ќе мора да се обезбеди транспарентност на буџетските извори на приходи и особено на расходите. Каде се троши, колку се троши и за што се троши. Не може ни без план да се работи. Не може да укинете министерство за развој и никој да не е надлежен да планира, координира и синхронизира ништо во државата. Доколку ваквите потреби и барања се пренапрегнати за нашите политички гарнитури, тогаш чесо би било да се повлечат или да повикаат некој што ќе знае и ќе може да дејствува, а не да се бараат апологети и полтрони. За жал, токму тоа им се случува на нашите политичари, па многу лесно запаѓаат во аутизам и на крајот живеат во некој сопствен умислено успешен свет.

Д-р Стојанова, може ли една ваква споредба да направиме - ако не се зафатиме сериозно со реформи, без да се вклучат оние луѓе што знаат, што сакаат, што можат, па дури и со селективна странска стручна помош, независно што од ЕУ може и да ни се смилуваат и да ни упатат некаква политичка покана за старт на преговорите за полноправно членство - се има ли свест дека тогаш Македонија ќе се најде во ситуацијата на Сицилија, независно што Италија е долги години членка на ЕУ?

СТОЈАНОВА: Според мое мислење, реална е можноста да ни се случи такво сценарио. Доколку вистински не ги спроведеме сите реформски зафати за кои до сега говоревме, доколку не го одработиме својот дел за достигнување до одредено ниво на развиеност во секој поглед, тогаш целосно би си преминале во поредок на колонијална зависност. Бидејќи мора да бидеме способни да се носиме со тој пазар, со тие услови на стопанисување, со таа конкуренција, со тој квалитет, со тој ефикасен начин на организација на функционирање на една држава. Во спротивно, ќе бидеме инфериорни, квалитетот на животот и понатаму ќе ни еродира и многу лесно може да станеме една неразвиевна покраина по "теркот" на Сицилија. Мора да се седне и да се направи комплетна програма и истата да се спроведе.

Малкуте креативни поединци или интелектуални јадра се на маргините од центрите на одлучување. Има ли кај Вас оптимизам дека сепак ќе може да се случи обединување на сè што е креативно, за поподготвено да тргнеме по патот кон Европа, кон нејзино суштинско приклучување или сè ќе биде утопија?

СТОЈАНОВА: Ако се создаде поволна клима ние сепак имаме капацитети. Земете само колку патенти се наградуваат на наши иноватори во Брисел. На рака можеме да ги изброиме наши иселеници што не успеале да се етаблираат во земјите каде што заминале. Многу наши млади деца масовно одат на школување надвор. Убаво е што одат, но уште поубаво ќе биде да се вратат. А, ќе се вратат единствено ако во земјата има за нив прифатливи услови за да се вратат (доволно би било само да се исполнат ветувањата од предизборните кампањи). Сепак, верувам дека важи оптимистичкиот дел од онаа максима "човекот може од племена да направи палата" или обратно. Пак е до нас. Крајно време е политичарите да сфатат дека веќе нема уште којзнае колку општествен имот за прераспределба, останаа околу 400 милиони евра што сè уште не е приватизиран и повеќе од тоа ќе нема од каде да се зема. Исто така, со речиси половина невработено и четвртина сиромашно население

ние од вкупното во земјата, ни таму веќе нема простор за комотно однесување. А, и онака скромните проекции за раст на БДП од 6 - 7 проценти (во динамични стопанства тој процент на пораст е над 10 отсто), сигурно нема да се остваруваат со пад на обемот на индустриското производство.

Може ли економскава криза, сеопштава сиромаштија со која го допревме дното, можните социјални немири доколку не почнат да се решаваат проблемите да го анулираат она што како приоритет го ставивме во 1991 година. Да не речам може ли да се случи да ни се разнебита државата?

СТОЈАНОВА: Се плашам и да помислам дека може! Но, се надевам дека Коалицијата што сега е на власт, од сето она што го ветуваше, нема да остане само со нацрти, драфтови и "пакети" на закони, туку дека навистина ќе дефинираат стратегија и програма и дека сето тоа конечно ќе го спроведат.

Со други зборови крајно време е сега и веднаш да се зафатат со решавање на економските проблеми?

СТОЈАНОВА: Времето е сепак релативна категорија и изгледа во државата секој различно го мери, зависно на која позиција е. Така што според мое мислење за 14 - 15 години би требало да беше доволно време веќе да бевме "транзитирани", само што изгледа го згрешивме правецот, па наместо напред кон развиена пазарна економија, отидовме назад кон првобитна акумулација. Под претпоставка дека на грешките се учи, да се надеваме дека за покусо време ќе стасаме поблиску до нивото потребно за влегување во ЕУ (и тоа не само заради нивните стандарди, туку уште повеќе заради нас самите, заради квалитетот на животот).

За крај уште едно прашање. Со претстојната територијална поделба, односно децентрализацијата, следи давањето повеќе власт и самостојност во севкупното работење на општините. Каква е Вашата оценка - поттик за побрзо излегување од кризата или како дозаглавување на работите заради немањето искуство и други нешта на овој план.

СТОЈАНОВА: Ми се чини дека повторно брземе во еден скок преку амбициот. Да не забораваме дека во досегашниот период на транзиција на сите нивоа на власт во државата доминираше политичкиот волунтаризам и екстремна партизација. Да се потсетиме дека по првата реформа на локалната самоуправа во 1995 - 96 година, дотогашните општини се разнебитија во однос на ингеренции и опременост. Сега се планира ресурсите од подрачните единици на министерствата да се припојат на општинските власти. Но, сето она што го говоревме за квалитетот на државната администрација, е уште поексплицитно изразено на локално ниво и тоа во негативна смисла. Накучо, мислам дека општините нема да можат да го оформат потребниот капацитет за ефикасно да функционираат во новата улога, особено во доменот на економскиот развој. Семојната политизација на сите видови на одлуки е уште поевидентна во дејствувањето на општинските совети и градоначалници. Затоа, ценом дека првенствено ќе има недостиг од квалитетни и современо обучени кадри за потребите на планирањето и мерењето на ефектите од локалниот економски развој. Не помал проблем ќе претставува и обезбедувањето на соработка меѓу припадниците на разни политички партии на локално ниво. Досегашната практика покажува дека се подготвени да се откажат дури и од можни донации/ проекти, само заради опструирање на политичкиот "противник".

Можете ли Вие и Економскиот институт да помогнете?

СТОЈАНОВА: Ние можеме и помагаме. Постојано сме вклучени во разни проекти за обука, а постојат и цела низа странски организации кои се занимаваат со слични активности. Меѓутоа, и овде се манифестира недоволната координација на разните програми, опфатени учесници итн. така што секој од носителите на проектите зафаќа некој дел од сегментот на проблемите, а недостига целосен увид и рангирање на потребите според нивниот приоритет. Сепак, доколку се создаде амбиент во кој ќе се надминат сите наведени слабости, недостатоци, грешки сфатени како институционални решенија, како правна регулатива, како функционирање на тие две, ако се стабилизираат условите, можеби ќе имаме шанса навистина да транзитираме кон ефикасна, пазарно ориентирана економија.